

Toespraak van de heer drs. H. Bakkerode, raadadviseur van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, tijdens de Duits-Nederlandse conferentie “Maatschappelijke betrokkenheid van ouderen”

Berlijn, 9 juli 2008

Mevrouw de voorzitter, mw Eifert, dames en heren,

In de eerste plaats dank ik U, herr Kues, het *Bundesministerium* en de overige initiatiefnemers voor Uw welkom en voor de gelegenheid om namens het Nederlandse Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport vandaag te mogen spreken. Dit ministerie is verantwoordelijk voor o.a. de coördinatie van het ouderenbeleid, maar gedeeltelijk ook voor de sociale cohesie in ons land. Die beide hebben veel met elkaar te maken, zoals ik hoop duidelijk te maken.

Dank ook voor Uw hartelijke en complimenteuze woorden voor ons land, ons beleid en onze praktijk! In veel van Uw ideeën, zelfs idealistische uitgangspunten kunnen wij ons goed herkennen.

Mij staat nog helder voor de geest hoe Nederland in de zestiger jaren veelal tegen de 65-plussers aankeek. Het beleid was er op gericht om oudere mensen snel in een verzorgings- of verpleeghuis te plaatsen. Hun veel te grote huizen leken beter geschikt voor grote gezinnen. Verder waren de kosten van verzorgend personeel laag en werd er veel nadruk gelegd op het argument preventie. In een tehuis werd men verzorgd!

Inmiddels zijn we wijzer geworden. Premature verzorging heeft op ouderen een invaliderend en hospitaliserend effect en personeel is duur. Het roer ging om. Het leeftijdscriterium werd verlaten en een verfijnd instrumentarium van indicatie en zorgtoewijzing kwam ervoor in de plaats. Vervolgens deden vaak lange wachtlijsten hun intrede. Maar we zijn weer een slag verder: de tijd dat mensen, ook in urgente gevallen, lang moesten wachten op zorg of opname, ligt alweer achter ons. Ook dat geeft ouderen de moed om langer een zelfstandige huishouding te blijven voeren.

Dit voorbeeld illustreert dat we in de loop van slechts *een* generatie als samenleving heel anders naar ouderen zijn gaan kijken, naar hun maatschappelijke positie en rol

en naar hun verzorging. Ook laat het zien hoe het *zelf*beeld van ouderen kantelt. Nieuwe menselijke waarden zijn gaan domineren, zoals *succesvol ouder worden, langer zelfstandig, meedoen*.

Ik noem nog twee actuele verschuivingen in paradigma's:

- Ouderen zijn niet langer *object* maar *subject* van beleid; zij bepalen hun leven *zelf*;
- De samenleving verandert van een *verzorgingsstaat* naar veeleer een *participatiemaatschappij*, d.w.z. voor ouderen ligt het accent op *activering* in plaats van *verzorging*.

De uitdaging is hoe wij de ouderen *zelf en* de samenleving duidelijk maken dat ouderen hard nodig zijn? Wij kunnen hun bijdrage aan de maatschappelijke ontwikkeling, hun rijkdom aan ervaring, niet missen. Ze horen er vanzelfsprekend volledig bij; en doorgaans willen ze niets liever! Vervroegd pensioen, soms al met 55 jaar, en daarna een periode van rust, ontspanning en recreatie, leken voor ze weggelegd maar is nu een volstrekt achterhaald beeld.

Want de wereld staat niet stil. De technologische revolutie en globalisering veranderen onze leefomstandigheden wezenlijk en wij moeten de bakens verzetten. Dat klinkt bedreigend, maar dat hoeft het zeker niet te zijn. Mag ik het zelfs *goed nieuws* noemen? Want wat betekent dit?

- De samenleving kan niet meer om de ouderen heen. Gelukkig, werd tijd!
- Mensen moeten niet vervroegd uit hun professie stappen, maar langer doorwerken *en* maatschappelijk actief blijven. Er is zoveel te doen! Fijn!
- Meer nog dan nu, zullen ouderen moeten deelnemen aan het maatschappelijk middenveld (verenigingen, sport, kerken, politiek, cultuur, educatie, natuur en milieu). Hun en onze kwaliteit van leven zal er wezenlijk door verbeteren!

Over de actuele maatschappelijke participatie van ouderen valt veel positiefs te melden. Ik noem wat cijfers en tendensen:

- Nederlanders besteden gemiddeld ruim 2 uur per week aan vrijwilligerswerk en informele hulp. 50-60 Jarigen bovengemiddeld, bijna 2½ uur; 60-70 jarigen zelfs 3,5 uur;
- Bijna de helft van de 50-70 jarigen doet vrijwilligerswerk, een derde deel levert informele hulp en evenveel ouderen zijn betrokken bij politieke activiteiten. Zo'n 40% van al het vrijwilligerswerk wordt door ouderen verricht.
- Steeds meer 55-65-jarigen blijven aan het werk, onder andere doordat uittrederoutes uit de arbeid minder aantrekkelijk zijn gemaakt. Het aandeel werkende mannen onder de 55-64-jarigen is nu zo'n 50% met een stijgende tendens, onder die vrouwen is het bijna 30%;
- In de sport zijn de 55-70 jarige vrijwilligers met 15% bijna net zo actief als de jongere leeftijdsgroepen;
- Een echte klapper is hulp aan burens, bejaarden en gehandicapten. Hiervoor is bijna een kwart van de 55-70-jarigen actief. Het aantal uren dat zij bijdragen is tussen 1980 en nu verdubbeld tot ruim 5,5 uur.
- Wij verwachten dat binnen 10 jaar ongeveer *een kwart* van de bevolking regelmatig vrijwilligerswerk zal verrichten, waarbij het vrijwilligerswerk zich vooral bij ouderen concentreert

Op het eerste gezicht lijkt er dus weinig mis met de ouderenparticipatie. Houden we dat overeind? Ik noem een paar risico's.

1. De demografie. Er is sprake van dubbele vergrijzing; kwetsbare groepen als 80-plussers, oudere vrouwen en alleenstaanden nemen in absolute aantallen toe;

2. De materiele bestaanszekerheid. Onze oudedagsvoorziening bestaat gedeeltelijk uit een overheidspensioen op basis van een verplichte premiebetaling voor iedereen ingevolge de Algemene Ouderdomswet (AOW). Dit is een omslagstelsel: de werkenden van nu betalen premies voor de AOW van de gepensioneerden van nu. Nu staan tegenover elke AOW-er nog 4 tot 5 werkenden. In 2040 is die verhouding 2,5 werkenden tegenover *een* AOW-er. In 2050 is dat noch ongunstiger.

3. De zorgsector. Daarin gaat jaarlijks ruim 3.000,- euro per hoofd van de bevolking om. Met 1,2 miljoen arbeidsplaatsen en 14% van de beroepsbevolking is dit de grootste werkgever van Nederland. De banengroei in de zorg is hoger dan in andere

sectoren en zet zich de komende jaren door. Zonder stijging van de arbeidsproductiviteit en beperking van de groei van de zorgvraag kan het aandeel zelfs stijgen tot boven de 20% in 2020.

4. De internationale concurrentie. Economische tijgers groeien door, maar Europa moet *wel* met ze kunnen concurreren. Als straks een *nog* groter deel van de beroepsbevolking in de zorg moet werken in plaats van in commerciële diensten, ICT, handel en industrie, die delen van de economie waarmee we moeten concurreren, dan hebben we wel een probleem.

In deze nieuwe, turbulente omgeving hanteert mijn ministerie de volgende *vier* uitgangspunten voor het ouderenbeleid.

- Het benutten van de positieve kracht van ouderen;
- Het erkennen van diversiteit;
- Op jonge leeftijd aandacht hebben voor het ouder worden;
- Behoeften van ouderen bij zorg, welzijn en participatie integraal benaderen.

Hierover het volgende:

1. Allereerst *de kracht* van ouderen. Vergrijzing komt (te) vaak als probleem in het nieuws: je zou vergeten dat ze een gift van het leven is, duidt op kwaliteit van leven en van zorg. Sinds de jaren vijftig is de levensverwachting met zeven jaar toegenomen. Ook hebben steeds meer ouderen het financieel goed. Nog geen 3% van de ouderen geldt als arm. Wij zijn erin geslaagd de levensduur van mensen te verlengen en hun inkomen te verhogen, met alle mogelijkheden van dien voor een langer actief en bewust leven.

Daarbij is het begrip *wederkerigheid* van belang. Ouderen maken deel uit van de samenleving en *behoren* daarin ook een rol spelen. Actief, zelfbewust en kan het zijn: gezond ouder worden is een opdracht voor elke individuele burger. Deze zal zich naar zijn mogelijkheden moeten voorbereiden op zijn eigen toekomst, ook die van senior.

Inderdaad is een goed Nederlands voorbeeld de Zilveren Kracht. Dat ondersteunt projecten, gericht op het ontdekken en benutten van het enorme maatschappelijke kapitaal, de kracht van ouderen. Hun mogelijkheden in plaats van beperkingen moeten het uitgangspunt zijn.

2. Het tweede uitgangspunt is *diversiteit*. Ook U sprak daarover (“ouderen in veelvoud”). Ouderdom wordt niet meer automatisch geassocieerd met kwetsbaar of afhankelijk; er is geen eenduidig beeld meer want DE oudere bestaat niet. De meesten kunnen en willen heel veel, dank zij hun waardevolle competenties en diversiteit. Ook in die vierde fase genieten ouderen nog vaak van een misschien broze, maar relatief goede gezondheid en zijn ze binnen die mogelijkheden maatschappelijk actief. Als wij een grotere participatie van ouderen verwachten, moeten wij ons die *diversiteit* goed realiseren: man – vrouw, stad – platteland, autochtoon – allochtoon, hoger – lager inkomen, hoger of minder opgeleid. Succesvol participatiebeleid voor ouderen kan niet uitgaan van “*one size fits all*”. Juist vanwege de noodzakelijke differentiatie zullen activering en participatie op *lokaal niveau* moeten worden geregisseerd. Sinds 2006 kennen wij de ‘Wet maatschappelijke ondersteuning’, ook wel ‘participatiewet’, die gemeenten uitvoeren. Alleen via lokaal maatwerk, robuuste en serieus genomen, actieve inbreng van ouderen, ontstaat de participatiemaatschappij.

3. Het derde uitgangspunt is: wie oud wil worden moet daar jong mee beginnen. Goed ouderenbeleid begint bij jongeren. Het gaat om een evenwichtige verdeling van lasten ook *tussen* generaties, om solidariteit *ook* tussen jong en oud. Eigenlijk is ouderenbeleid *generatiebeleid*.

Nederland heeft daartoe het *levensloopbeleid* geïntroduceerd. Mensen moeten zich al jong rekenschap geven van het eigen ouder worden, al jong bereid zijn te investeren in een goede gezondheid en andere later gewenste zekerheden. Daar hoort ook bij: het tijdig nadenken over de plaats waar en hoe wij onze oude dag willen doorbrengen; om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven.

4. Het vierde uitgangspunt is: alleen integraal, ontkokerd beleid heeft toekomstwaarde. Activering, participatie en zelfredzaamheid vereisen beleidsmatig nauwe verbindingen tussen zorg, wonen, welzijn en preventie; met mantelzorg en vrijwilligerswerk, tussen zorg en aangepaste huisvesting, met voorzieningen op het vlak van recreatie, educatie en cultuur.

In ons land is een recente beleidsbrief over mantelzorg en vrijwilligerswerk uitgebracht, *Voor elkaar*. Voor deze conferentie is deze in het Duits vertaald. Ze is voor U beschikbaar en gaat in op de betekenis van mantelzorg en vrijwilligerswerk voor de samenleving, zoals wij die zien. Ze formuleert hoofdlijnen voor het toekomstige beleid. Het gaat dan over het aangaan van samenwerking met andere partijen, bedrijven, particuliere organisaties, kerken, om waar mogelijk en gezamenlijk mantelzorg en vrijwilligerswerk te versterken. Ook de *oudere vrijwilliger* en *het ouder worden van vrijwilligers* komen in beeld. De wederkerigheid die wij bepleiten bij ouderparticipatie, geldt ook voor het vrijwilligerswerk. Regelmatig worden daarbij de eisen opgeschroefd en worden competenties verwacht die gebruikelijk zijn voor professionals. Bij oudere vrijwilligers kan dat problemen opleveren. Hoe gaan wij daar zinnig mee om of hoe vinden we passende alternatieven? Onze gezamenlijke zoektocht in deze brief naar een vrijwilligerswerk dat mee groeit en krimpt met de levensfase, kan maatschappelijke organisaties een handvat bieden voor de inzet van veel meer (potentiële) vrijwilligers dan nu gebruikelijk is.

Mevrouw de voorzitter,

Ik sluit af. Ik dank het *Bundesministerium* nogmaals voor het belangwekkende initiatief dat het met deze dag heeft genomen en voor de gelegenheid om hier onze beleidsvisie en maatschappelijke werkelijkheid te mogen belichten. Ouderen kunnen en behoren een buitengewoon belangrijke bijdrage aan de samenleving te leveren. Het wordt tijd om aan ouder worden nieuwe, andere beelden te koppelen dan alleen kwetsbaarheid of passiviteit. Ouder worden, actief participeren, wederkerigheid in relaties zijn aspecten van de menselijke waardigheid. Die verdienen koestering door overheid, samenleving en burgers.

Onze wereld zal een ander gezicht krijgen. Met het ouder worden wordt ons perspectief ruimer. Winst! Jongeren mogen verwachten oud te worden. Na de beroepsmatige arbeid mogen we een zinvolle derde en zelfs vierde levensfase verwachten. Levensfasen, waarin van ons een blijvend actieve inzet wordt gevraagd. Niet in de marge; niet als vragende en klagende partij. Maar als vitale, zelfbewuste, actieve burgers, die weten dat de samenleving hen dringend nodig heeft en die daarvoor verantwoordelijkheid willen dragen.

Heer Kues; U sprak zo-even over de overeenkomst tot samenwerking tussen onze beide landen uit 1995. Ik herinner me die als toenmalig directeur Ouderenbeleid, heel goed. Samen met mijn toenmalige Duitse collega en vriend, *Ministerialdirigent und Abteilungsleiter* dhr. Eduard Tack, hebben wij deze overeenkomst mogen voorbereiden en doen ondertekenen door onze beide staatssecretarissen, Frau Gertrude Dempwolff en Erica Terpstra. Ook dr Kammann was daarbij nauw betrokken.

Het maatschappelijk idealisme, waar U in Uw rede zo overtuigend blijk van gaf, delen wij aan beide zijden van de grens. Moge dit ons allen gezamenlijk blijven inspireren om samen te werken aan de levenskwaliteit van onze oudere medeburgers.

Dank voor uw aandacht.